

Amit lehet, mentsünk meg

Erő Zoltánnal beszélget Váradi Júlia

Erő Zoltán 2020 február 1-je óta Budapest főépítésze. A Palatium Stúdió Kft. egyik alapítója és a KÉK (Kortárs Építészeti Központ) alapító kurátora jelentős városfejlesztési és köztérfejlesztési feladatok mellett hosszú évek óta foglalkozik történeti terek, épületek, városrészek építészeti revitalizációjával. A 2000-es évek elején Budapest városrehabilitációs programjában dolgozott, és részt vett a városfejlesztési koncepció megalkotásában is. 2004 és 2014 között a budapesti 4-es metró építész generáltervezőjeként a tervezőhálózat irányításáért és az egységes építészeti koncepcióért volt felelős. A főváros építészeti arculatát alakító beruházás négy állomásának vezető tervezője. Váradi Júlia kérdezte az örökségvédelmi konferencia alkalmából.

– *A magyar és főleg a budapesti építészeti és városépítészeti problémáinak alapos ismerőjeként bizonyára jól átlátja, hogy mi minden befolyásolja egy város – konkrétan a főváros – életességét, színvonalát, állapotát. Főépítészként mennyit tud tenni azért, hogy Budapest olyan legyen, amilyennek szeretné?*

– Szerencsére mindaz, amivel korábban foglalkoztam, lehetővé tette és teszi, hogy a városról integráló módon gondolkodhassam. Ezen azt értem, hogy egyszerre kell beszélünk műemlékvédelemről és új építésről, a város működéséről és a történetiségéről, tehát szerintem csakis ilyenfajta egységben gondol-

kodhatunk a városról, s az a szerencsés helyzet, hogy ez a látásmód számomra a múltból következően megadatott. Hogy a mindebből következő feladatokat milyen mértékben tudom teljesíteni, az sokféle tényező függvénye.

– *Ma mit tart Budapesten a legfontosabb célnak? Milyen városi üzenetet kell hordoznia a fővárosnak, ha úgy tetszik, ennek a „világvárosnak”, ahogy annak idején az előző előtti főpolgármester fogalmazott?*

– Ez egészen pontosan megfogalmazható. Az üzenete a sokszínűség és az a fajta Kárpát-medencei olvasztótégely szerep, amit más szerencsés adottságú városoknál is megtalálunk, de Budapest esetében ez tulajdonképpen a város gyökerének tekinthető. Tehát egyfelől nagyon szép a panorámája, nagyon szép a fekvése, nagyon szép az építészete, másfelől pedig azt látjuk, hogy ez az építészeti rendkívül sokszínű módon állt össze. Ebben a városban egymás mellett éltek magyarok, németek, tótok, zsidók, románok, szerbek, horvátok és még ezerféle náció, nem is tudjuk felsorolni. Ez adja a város meghatározó erejét. A budapesti építészeti lényege az egymás mellé kerülő sokféleség és az egymás mellé kerülő korszakok látványa. Fontos megmutatni az időbeliséget, azt, hogy például itt a pesti belvárosban egymás mellett van a római kortól a középkoron át, a klasszicizmuson és a szecesszióon keresztül a modern időszakig szinte minden kor lenyo-

mata. Sőt, ha csak a főépítési iroda nagyjából ötszáz méteres körzetét nézzük, biztos, hogy minden korból megtaláljuk a legjobb minőséget is.

– *Hogya visszatekintünk a budapesti főépítések tevékenységének történetére, mennyire volt fontos az elmúlt évtizedek vagy akár az évszázad során, hogy megtartsák ezt a sokszínűséget?*

– Mosolygok, mert zavarba ejtően nehéz a kérdés. Erősen el kell gondolkoznom, hogy is tekintettek a 20. század második felében, aztán meg a rendszerváltás után erre a dologra. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa egyidős Budapesttel, mondhatjuk, hogy ez volt a bölcsője a főépítési feladatoknak. A fejlesztési és a városrendezési eszközöket zsonglőrként használták. Viszont az is eszembe jut, hogy van egy rajz, egy látványterv, ami a második világháború után, 1947–48-ban készült a Kálvin tér mögötti területről, a belső-Józsefváros, belső-Ferencváros egy részét mutatja. Csupa modern épület, sávházak és nagy zöld parkok, előtérben a Kálvin téri templom és a Nemzeti Múzeum. Ez egy vízió lehetett, ami soha nem valósult meg. Tehát olyan erős a történeti város ereje, hogy még egy háborús pusztítás és újjáépítés esetében, amikor azt gondolhatnánk, hogy mindenestől elpusztult a város, akkor sem törölhető el a gyökere. A mai napig a Lónyai utca, Üllői út, Baross utca azokból a palotákból, bérházakból és közintézményekből áll, amelyek ott voltak akkor is. Nagyon fontos, hogy nem is lehet törekedni egyneműsítésre, homogenizálásra. Tehát tévedés lenne, ha valaki azt gondolná, hogy valamifé-

le arculatban, emeletszámában vagy stílusban egyformának kéne lennie a városnak. Nem.

– *Óriási vita zajlik arról, hogy ebből a történelmi örökségből mi az, ami feltétlenül megtartandó, mi az, ami esetleg átalakítandó, vagy amit el lehet felejteni nyugodtan, helyette mást, újat létrehozni. És főleg arról, hogy hogyan. Főépítésként hogyan gondolkodik erről?*

– Az a heterogén kép, amit most látunk, úgy alakult ki, hogy az egyik barokk házacska lebontották 1860-ban, helyette egy késő romantikus épület épült. A szomszédot lebontották 1890-ben, ahelyett egy késő barokk vagy neobarokk forma épült, és a következő pedig már egy modern ház. Tehát egy ilyen városban, ahol az épületek alapvetően telkenkénti beépítésekkel jöttek létre, telkenként tudnak csak megújulni. Ilyen módon a heterogenitás biztosított. Azt is tudjuk, hogy Budapesten ez a nagyszerű városszövet és ezek a nagyszerű épületek azért tudtak megmaradni, mert hosszú évtizedeken át szegénység volt, így nem tudott gyökeresen átépülni a város. Ilyen módon egész más a mi várostörténelmünk, mint mondjuk Brüsszelé, ahol az ötvenes évek végén nagy modernizációs programok a történeti városszövetet elpusztították és teljesen átalakították. Nálunk tehát ennek a relatív szegénységnek köszönhetően maradt meg ez az állapot. Ugyanakkor mostanra már megérkezett az az ingatlanfejlesztési nyomás, ami túl akar lépni ezeken a kötöttségeken. Kezdetjük sorolni azokat a közelmúltbeli eseményeket, amelyek egy-egy ház bontását, majd teljes átépítését teszik lehetővé, pedig meghatározó vagy különleges épületekről van szó.

– *Konkrétan melyik házra gondol?*

– A józsefvárosi Heinrich-udvar átépítését egy kormányrendelet nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházásnak minősítette, pedig korábban műemléki védetség alatt állt. Vagy arra a ferencvárosi épületre is gondolhatunk, ahol egy műemlék épület mellett álló egészen hasonló, de nem védett százharminc éves épület kerül bontásra. Helyette kortárs épület épült. A helyzet azért érdekes, mert minden jogszerűen történik, hiszen minden épület, ami nem egyedileg védett, tulajdonképpen bontható. Mégis ez a bizonyos szövet, amiről beszéltünk, valamilyen módon meg fog változni, fel fog fesleni. Ha szerencsénk van, a létrejövő új épület hozhat egy olyan minőséget, ami ezt a heterogén változást jó értelemben folyamatossá teszi, de hogyha nincsen szerencsénk, akkor a létrejövő épület butább, ügyetlenebb, kellemetlenebb, mint ami volt.

– *A „szerencsénk” min múlik? A főépítésznek ebben mennyi szerepe lehet?*

– Nagyon korlátozott. Persze nem csak a fővárosi főépítészről van itt szó, akinek eleve korlátozott a szerepe, mert a kerületi feladatokra egyrészt nem is lát rá, másrészt nincsen hatásköre. Jó esetben viszont a kerületi főépítészek tervtanácsokat tartanak, településképi zsűriket, és ebben el tudják mondani a véleményüket, tudnak településképi szempontokkal hatni a tervezőre. De azért igazából az a szerencse, amikor egy tehetséges tervező jó tervvel érkezik a zsűribe, és ez a tehetséges tervező eleve érzi, hogyan kell történeti környezetbe illeszkedve kortárs épületet alkotni. A fővárosnál törekszünk arra,

hogy amit lehet, mentünk meg. A tavalyi év folyamán Ferkai András segítségével közel száz két világháború közötti épületet védtünk le, komoly kutatómunka alapján. Létrehoztunk erre egy csoportot Ferkai Andrásnál kívül Branczik Mártával és Kovács Dániellel, akik külsősként kvázi súgnak nekünk ebben a kérdésben. Mi nagyon fontosnak látjuk az ötvenes-hatvanas évek építészetének megmentését is. Nekem személy szerint is van egyfajta kötődésem ehhez az időszakhoz, mondjuk úgy, hogy nemzedéki kötődésem. A hatvanas éveket – persze akkor voltam gyerek – nem érzem olyan tragikus időszaknak, amit ki kéne dobni. Az óbudai kísérleti lakótelep, az Üllői út házai, amelyek az '56-ban szétlőttek helyére kerültek, jó minőségű épületek. Azt is mondanám, hogy egy ilyen „dolce vitás” jókedv is sugárzik ezekből a házakból. De ha visszamegyünk az ötvenes évekig, a Kerepesi úti lakótelepből – én azt gondolom – olyan humánus sugárzik, ami egyáltalán nem arra a korra jellemző.

– *Vagyis ebből az is következik, hogy a főépítésznek van – ha korlátozott mértékben is – arra vonatkozó hatásköre, hogy a múlt bizonyos értékeit megőrizze?*

– Jelen pillanatban azt tudom elmondani, hogy a fővárosban szerencsére működik az az intézményes védelem, amit a műemlékszektorban sajnos már elvesztettünk, vagy szétzilálódott. Ezt a helyi védelmet tudjuk jelen pillanatban úgy működtetni, hogy a még meglévő értékekre koncentráljunk.

Az ötvenes-hatvanas éveket már említettem, de vannak terveink a hetvenes-nyolcvanas évek épületeit

illetően is, persze csak azokra vonatkozóan, amelyek még állnak. Ellenében a várbeli a teherelosztó épületével, amely építészeti, szakmailag egy megkérdőjelezhetetlen mérföldkő volt. Ennek lebontását nem tudtuk megakadályozni, pedig ennek a bontása egy torz gondolkodás eredménye. Ráadásul Virág Csaba háza tökéletesen illeszkedett a mellé álló levéltárhoz. Míg a most készülő hatalmas méretű pénzügyminisztériumi homlokzat vagy a levéltárnak egy újabb szárnya nem fog illeszkedni. Sajnos egyáltalán nem is tudjuk, hogy tulajdonképpen ki milyen érvrendszerrel gondolkodik ebben a kérdésben. Azt látjuk csak, hogy egyrészt az aktuális politikai „meccselésről” van szó: az önkormányzatoktól való forráselvonásról és a hatáskörök elvonásáról. Ez úgy történik, hogy a miniszterelnök aláír egy rendeletet, az másnap reggel megjelenik a közlönyben, és mi onnan tudjuk meg, hogy valamelyik önkormányzatot éppen megfosztották a szabályozási terve előírásaitól az adott helyszínen. Ez nagyon nehezen emészthető. Ebből következően a fővárosi főépítésznek voltaképpen Budapest panorámájára sincsen hatása. Nincsen hatásköröm például abban sem, hogy a Hilton tetéjére mi épül. Azok a tervek nem jártak nálunk. Valahol a városban létezik egy lista, hogy mit tekint a Miniszterelnökség műemléknek, aminek következtében mire kell a régiből valamit visszaépíteni, de a fővárosi főépítész kezében ez a lista nem volt. (Szerencsére azóta sikerült nagy nehezen beszerezni.) Szerintem abszurd ez az egész dolog, de valahogy így élünk. A másik ilyen történet: rangos politikus látogatta meg az irodánkat, és elmondta,

hogy a Népstadion mellett a millenáris kerékpárstadionból – Hajós Alfréd épületéből – korcsolyaépületet fognak építeni. Nagy nehezen kiegyezkedtük, hogy egy bizonyos része megmaradjon a pályának, de amit itt mesélni akarok, az az, hogy a politikus azzal kezdte, hogy hát nem akarok brutálisan indítani, de szeretnénk ezt így és így lebontani. A végén valami meg fog maradni ebből a pályából, de az épületet nem tudjuk megtartani, mert a korcsolya erősebb most, mint a kerékpár. Aktuálisan. Szerencsére kiderült, hogy a korcsolyázóknak az alapozása a kerékpározás, tehát lesz a kerékpárstadionon belül egy másik kerékpárkör. Vagyis igazából nem a hatáskörökön belül, hanem a véleményformáláson, a szemléletformáláson tudunk valahogyan dolgozni.

– *Közeledünk ahhoz a konkrétan is említendő témához, amely az utóbbi években vagy hónapokban annyira felkavarja a kedélyeket. Ez pedig a budai Vár. Olvastam erről is a véleményét, amely azonban úgy tűnik, csupán magánvélemény maradt. Hiszen a főépítész véleményét azok a döntéshozók, akik a Várban épületeket lebontanak, újjáépítenek, terveznek, láthatóan nem kérdezik és nem hallgatják meg. Mindazonáltal bennünket, akiknek fontos a magyar történelmi örökség, nagyon is érdekel, hogy Budapest főépítésze mit gondol arról, ami ott történik.*

– Tulajdonképpen amikor a Liget-projekt és a vári projekt indult, még civil emberként én azt úgy éreztem, mintha egy nagy vászonfüggöny mögött lett volna valami számunkra láthatatlan dolog, amit csak botokkal tudunk piszkálni, és

egyszer csak kiderül, hogy zsiráf vagy elefánt, még nem tudjuk pontosan. Egyértelmű, hogy a Liget-projekt azért kellett, hogy a Várból ki lehessen költöztetni a kultúrát, és a helyére a hatalmi funkció kerüljön. Lehet, hogy valakinek az jut eszébe, hogy ez egy jó kis hatalmi központ, uralkodásra termett hegy. Ezzel azonban az a problémám, hogy nekem nem kell olyan uralkodó, aki a hegyen uralkodik rajtam. Az elnöki palota legyen fönt, mert a semleges elnök „lenéz” a városban zajló életre, de egy miniszterelnöknek a Kossuth téren, mondjuk, a Földművelési Minisztériumban a helye. Az egy képlet, hogy van egy törvényhozó, egy végrehajtó és egy független igazságszolgáltatási létesítmény, ez a három rakja ki a hatalmi ágak megosztásának képletét a Kossuth tér környékére. Én ezt látom a dolgok gyökerének, valószínűleg erről még sok vita lesz a következő években.

Azt gondolom, hogy ami a Várban történik, az sokféle síkon elemezhető. Én alapvetően egy olyan műemlékvédelmi iskolán nőttem föl – és ezt követem a mai napig –, amely nagyon megbecsüli azt az értéket, ami az adott történeti kortól eredeztethető. Másrészt azt, ami építészeti vagy városépítészeti minőséget képvisel. A budai Várnak volt egy nagyon értékes időszaka az 1960-as évek elején. 1966-ban adták át a budai várpalota déli szakaszát, az úgynevezett E épületet. Ez máig a Budapesti Történeti Múzeum a várkertekkel, a helyreállított középkori erőd szakaszaival és azzal a nagyon izgalmas együttes hatással, amit a barokk királyi palota, a középkori romok és a középkori királyi palota alkot. Ez az addigra

megvalósult régészeti, építészettörténeti, művészettörténeti, építészeti folyamat, alkotás, együttgondolkodás, azt gondolom, hogy mind gondolatában, mind kivitelezésében világszínvonal volt abban az időben. Olaszországban beszéltek hasonló nyelvet, amellyel a modern kiegészítéseket a történeti emlékekkel össze tudták rakni. Carlo Scarpa ebből a szempontból a legemblematikusabb olasz építész, és azt merem mondani, hogy ami az 1960-as években a várpalotában történt, összemérhető azzal a teljesítménnyel, ami az ő nevéhez fűződik. A Vár többi részén, a polgár városban is ugyanezt a minőséget látjuk. Ahogy a háborúban megsérült barokk házakból kibonthatóvá és ezért láthatóvá vált a középkori ülőfülke, kőkonzol, a középkori falfestések töredékei, középkori kis ablakok, ahogy összemetsződnek a későbbi lakóház homlokzatával. Ez egy olyan izgalmas párbeszéddé vált a helyreállított épületeken, amit szerintem a mai napig csodálhatunk. A mellékük került új kiegészítésekkel együtt, mint például a Tóth Árpád sétányon az akkori időszak legjobb építészei által alkotott művek, a Farkasdy Zoltán vagy Jánosi György által tervezett épületek. A Tóth Árpád sétány sziluettjét, harmóniáját én a mai napig nemcsak vállalhatónak, hanem példaértékűnek tartom. Ez tehát olyan együttgondolkodás volt, ami szerintem a mai napig mintaszerű.

– Azért azt se felejtsük el, hogy akkoriban volt egy óriási vita a palota kupolájáról.¹

¹ 1950-ben tervpályázatot írtak ki, és a beérkező művek új irányt szabtak a tervezésnek:

– Igen, az valóban hatalmas vita volt, amely még a Rákosi-korszakra nyúlik vissza. Amikor elkezdődött a palota helyreállítása, Rákosi elvtárs szívesen fölköltözött volna a palotába. Sokféle megjelenéssel kísérleteztek az építészek, köztük erődszerű architektúrákkal. '56 után Kádár viszont nem akart fölköltözni a palotába, ami így a kultúra fellegvárává alakulhatott. Az évtizedes kupolavita arról szólt, hogy a korábbi neobarokk szecessziós hangulatú Hauszmann-kupola kerüljön-e vissza a helyére, vagy egy bástyszerű, vagy pedig egy másik. Ebben a vitában végül is egy római mintájú kupola mellett döntöttek.

– *Kompromisszumként.*

– Végül sikerült kompromisszumos megoldást találni. Ehhez kötődik egy anekdota. Az ország legkomolyabb építészeinek részvételével létrehoztak egy bizottságot, amely hosszas viták után nagy nehezen megállapodott ebben a kupolaformában. Amikor a bizottság végül is emellett az eléggé semleges változat mellett döntött, akkor Major Máté azt mondta, hogy „uraim, megszületett a bizottsági kupola”. Ezzel együtt én ezt a kupolát szeretem. Egyrészt, mert ezzel nőttem föl, és ez a kupola égett be a retinámba. Másfelől azt gondolom, hogy ez a mosta-

ni palota a maga eléggé szikár, de kiegyensúlyozott, harmonikus stílusával egy, a városképbe jól beilleszkedő barokkos épület. Kivéve a végletekig leegyszerűsített ablakokat. Azokat többnyire senki sem szereti, mert nagyon nincsenek összhangban az épület egészével.

– *Azt mondja, hogy a retinájába ez égett be a hatvanas években, amikor fiatal volt. Vajon a mai fiatalok retinájába hogyan fog beleégni az a historizáló parvenü épületegyüttes, amit most a Várban létrehoznak? Mit fognak okozni ebben az egyébként harmonikus városegységben?*

– Fontos tudni, hogy annak idején, amikor a Vár és az azt övező polgárváros helyreállítására sor került, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kiváló szakembereket bízott meg ennek a végiggondolására. Például a neves építész, épülettörténész, Rados Jenő adott tanácsot ahhoz, hogy hogyan kéne a vári háromemeletes, századfordulós bérházakat visszabontani, hogy a tömegük illeszkedjen a többi épülethez. Eldöntötték, hogy nem állítják helyre a Honvédelmi Minisztérium Hadtestparancsnokság épületének túl hangsúlyos kupoláját, ami az egész váron és a Dísz téren uralkodott, mint ahogy a levéltár kéményét sem. A Pénzügyminisztérium épületét visszafogott formában építették újjá. A Vár egész sziluettjét egy kicsit finomították, szerényebbé tették, és hagyták érvényesülni a Mátyás-templomot, a Mária Magdolna-templom tornyát és a palota kupoláját. Az ezzel konkuráló elemeket egy kicsit visszaszéledítették. Ez egy nagyon érdekes tett volt, mert építészeti alkotást szerényebbé tenni, ez egy viszonylag ritka magatartásforma.

---

eldőlt, hogy kupola lesz a váron – a kérdés már csak az volt, hogy milyen. Jó néhány éven át úgy tűnt, hogy a Janáky István által szorgalmazott neoklasszicista – az esztergomi bazilika kupoláját mintául vevő – megoldás győzedelmeskedik, míg végül 1960-ban egy eklektikusabb, viszont az eredetnél lényegesen hangsúlyosabb tetődísz került előtérbe. Hidasi Lajos műve, lévén magasabb a hauszmanninál, sokkal szembetűnőbb koro-
nája a palotának.

– *Az ellenkezője szokott történni általában.*

– Az gyakoribb, és ez egy érdekes pillanat, amikor egy várost kvázi szoborként, agyagszoborként lehet formálni, és az arányokra figyelni. Ez általában nem szokott megadani. Ezúttal azonban a második világháború pusztítását követően egy olyan lehetőség támadt, amit akkor megragadtak. Tehát azt is mondhatjuk, hogy a második világháború pusztítása rettenetes volt Budapesten, de a helyreállítása – különösen a budai Váré – kegyelmi pillanat volt.

– *A korábban mondottakkal azt is jelezni kívánja, hogy ezzel szemben, ami most történik, az éppen az ellentéte ennek?*

– Ami most történik, annak megerősítésére az a döntéshozók válasza, hogy „a kommunisták elrontották”. Csakhogy Rados Jenő nem volt kommunista, hanem egy jó ízlésű szakmai grémiumot képviselve találta ki, hogy mik lennének a racionális lépések. Ők nem a történeti csipkékből és a történeti formákban keresték a vári építészeti gazdagságát, mert sok más lehetőség is adódott. Az pedig végképp nem szerepelt az akkori gondolkodásban, hogy soha nem volt vagy teljesen elpusztult épületeket történeti stílusban felépítsenek, még hozzá új anyagokkal, új szerkezetekkel. Azt kérdezte, mi az üzenete a fővárosnak, s én megismétlem, hogy szerintem a sokféle kultúra egymás mellettsége. De az, hogy visszanyúlunk, és negyven-ötven éve elbontott épületeket vagy hetven éve elpusztult épületeket próbálunk valamilyen módon, mint nyuszit a cilinderről kirángatva, helyreállíta-

ni, ezt nem tartom jó üzenetnek, sőt, az okát nem is tudom megfejtetni.

– *Nem is gondol semmire, amikor választ keres?*

– Hát valaki talán így keresi a nemzet nagyságát. De vajon valóban abban található egy nemzet nagysága, ha egy soha nem használt lovardaépületet, ami ráadásul önmagában nem is túl különleges vagy szép, mégis pénzt és energiát nem kímélve helyreállítat?

– *Nem lehet, hogy azt a történeti kort szeretné a mostani kormányunk ilyen módon deklaráltan felmutatni, amikor a központi hatalom, az egyeduralkodás volt a mérvadó?*

– Amennyiben a dualizmus korára utaló történelmi emléket akart állítani, akkor talán elfelejti, hogy az nemcsak az egyeduralkodásról szólt, mert hát volt ugyan királyunk, de nem feledkezhetünk meg az akkori polgárság fantasztikus teljesítményéről sem! Azonban ezek az épületek mindenekelőtt az erős államhatalom szimbólumaira utalnak. Hogyha ugyanennyi pénz kerülne arra, hogy a budapesti történeti épületeket, amik ma társasházak, vállalati székházak, kulturális intézmények, és nincsen pénzük arra sem, hogy a homlokzatukat helyreállítsák, tehát hogyha a városlakók környezetének helyreállítására fordítanák az adott pénzösszeg legalább felét, akkor mindjárt javulna a helyzet. Bár ettől még azzal, ami a Várban történik, továbbra sem lennének boldog. De a társasházi helyreállítási programok, az Andrassy út palotáinak a helyreállítása még mindig várat magára. A műemléki programokban sokkal kisebb ösz-

szegemből is lehetne valódi értékeket megmenteni. Rengeteg vidéki kastélyunk, udvarházunk, kúriánk van, ahol valódi barokk eredetű falfestmények, kőfaragások vagy akár történeti fa tetőszerkezetek helyreállítására lenne szükség. Ha ezekre jutna töredéke annak, ami mondjuk, a Pénzügyminisztérium homlokzatának helyreállítására jut, akkor én nagyon boldog lennék.

– *Az milyen érzés, hogy Budapest főépítészeként csak távolról, ölbe tett kézzel figyelheti ami történik?*

– Ez rossz érzés. Viszont én tudtam ezt, amikor idejöttem. Nagyjából tisztában voltam azzal, hogy mekkora hatásköre van Budapest főépítészenek. Amivel nem voltam tisztában, hogy még annál is kevesebb. A forráselvonások egész egyszerűen megbénítják itt a házban a gondolkodást. Azt gondolom, hogy egy közel kétfélmillió fővárosnak, az Európai Unió egyik állama fővárosának kell hogy legyen forrása arra, hogy a parkjait rendbe tegye, hogy egy területfejlesztésnél előre megépítse az utcákat, közművesítsen, és úgy készüljön egy terület használatára, hogy valamiféle korszerű zöld infrastruktúrát, (ahogy mi mondjuk: „kék-zöld” infrastruktúrát, tehát a csapadékkezelés, a vízháztartásra vonatkozó infrastruktúra kiépítését is) sikerüljön saját költségvetésből megvalósítani. Ezek a források nem állnak a rendelkezésünkre. Tehát pontosan tudjuk, mi lenne a jó, de nem tudjuk megcsinálni, mert nem adottak hozzá a körülmények. Ez nagyon frusztráló.

– *Ha valamilyen csoda folytán mégis olyanná válnának a körülmé-*

nyek, hogy komoly döntéshozóként részt vehetne abban, ami a fővárosban történik, akkor például melyek azok az épületek, épületegyüttesek, városrészek, vagy bármi, amit inkább el kéne felejtetni, le kéne bontani, eliminálni, és mi az, amit visszaépítene vagy felépítene? Nyilván nem lehet felsorolni mindent, mert ez egy hosszú lista lenne, de mik a legfontosabbak?

– A kérdésben van egy nagyon szimpatikus feltételezés. Hogy a meglévő épületállománnyal kell valamit kezdeni. Tehát nem azt kérdezte, hogy mit építenénk újonnan, hanem azt, hogy mit csinálnánk a meglévő épületállománnyal. Ez nagyon fontos. Amennyiben egy városban egy-egy épület száz évre szolgál, ebből könnyen kiszámíthatjuk, hogy évente egy százaléka tud megújulni az épületállománynak. A másik kilencvenkilencel is kell valamit kezdeni. A városmegújítási programok szívem mélyéről fakadnak. Szerencsém volt, mert még mielőtt itt ültem volna, ennél az asztalnál, Schneller István főépítészti tevékenysége idején részt vehettem a városrehabilitációs program kidolgozásában. Ez be is indult valamelyest a kilencvenes évek végén, és a 2000-es évek elején már látható eredményeink is voltak.

– *Mondana példát?*

– Ebben az időszakban indult el a VIII. kerület és a IX. kerület akcióterületi programja, a korábban megkezdett városrehabilitációs folyamatok pedig virágzó módon folytatódtak. Például a Magdolna negyed a VIII. kerületben, a IX. kerületben a Középső-Ferencváros egyre külsőbb és külsőbb részeit sikerült meg-

újítani, új tömbök újultak meg, új parkok, új épületek jöttek létre. Sőt, piaci körülmények között értékesítették azokat a házakat, amelyek a korábban nagyon lerobbant, rossz területeken voltak. Tehát megindult a városrehabilitáció. Ezenkívül az energiaracionalizálási program is végbement a lakótelepeken. Hőszigetelés, ablakcsere stb. Ez lehet, hogy nem változtatta meg gyökeresen az épületállomány használatát és használhatóságát, de egy egészen más dimenzióba emelte az energiagazdálkodást.

– *De ez nem elég látványos, nem lehet vele „villogni”!*

– Annyiból látványos, hogy ez egyszerre az épületek külső felújítását is magával hozta. Van, ahol sikerebben, van, ahol kevésbé. Most a belső városrészekkel kell valamit kezdeni. A barnamezős területekkel mostanában indul el a fejlesztés.

– *Egyetért ezzel az iránnyal?*

– Teljes mértékben egyetérték. Az az alapvető filozófia, hogy a barnamezős területek a város tartalék fejlesztési területét adják, és nem a zöld mezőben fejlesztünk, nagyon jó gondolkodás.

– *Barna mezőnek nevezzük ugye a korábbi ipari területet?*

– Barna mezőnek nevezzük a főlhagyott ipari, vasúti, honvédségi területeket. Ezek sokszor nagyon jó helyen vannak, még a város belsőjében is találunk ilyeneket. Egyértelműen kínálkozik, hogy ezeket fejlesszük. Így nem kell az agglomeráció és a külvárosok felé terjeszkednie a városnak. Persze ez nem könnyű feladat.

– *A városon belül építkezni nehezebb?*

– A városon belül elsősorban a tulajdonviszonyokkal, a talajszennyvezetéssel, az alap-infrastruktúra kiépítésével lehet gond, de meg kell tudni lépni ezeket az akadályokat, mert egyrészt óriási lehetőséget ad, másrészt pedig izgalmas feladatot is jelent a barnamezős építés. De hogy a kérdésre is válaszoljak, van olyan része az épületállománynak, amit én nem újítanék meg.

– *Mondjon olyet!*

– A legrosszabb állagú, már eleve alacsony komfortkialakítással épített lakóépület-állományt nem szabad megújítani. Még sok ilyen van, ahol szoba-konyhás lakások egymás mellett függőfolyosón állnak, és maga az épület sem értékes. Ezeknek a felújítására nem költenék. Tehát van az épületállománynak egy olyan része, ami nem képvisel építészeti vagy örökség értéket.

– *De megoldható lenne az ottani lakosság elhelyezése?*

– Támogatás nélkül nem. De az önkormányzati épületállománynál azért erre van lehetőség, és történelem is Budapesten ilyen típusú váltások. Ahol nem javasolt a teljes felújítás, ott lehet és kell a bontás és az új építés.

– *Még egy pillantás a Várra, ahol a készülő bérlakástörvény, amely eredetileg az összes kerületre vonatkozott volna, most már csak a várkerületre vonatkozik. Erre való hivatkozással el lehet majd adni a pillanatnyi bérlőknek nagyon olcsón az értékes vári lakásokat. Felmerülhet, hogy nemcsak hogy megszerzik*

ezeket a lakásokat nagyon olcsón, de esetleg alaposan át is alakíthatják a Váron belüli régi épületeket, akár úgy, hogy a Vár struktúrája ettől a döntéstől még tovább változhat?

– A vári lakások azért maradtak önkormányzati tulajdonban annak idején, amikor az országban mindenhol privatizálták a lakásállományt, mert ezek kiemelt műemléki értéket képviseltek, és a magyar állam nem akarta őket *laissez faire* alapon elengedni, hanem kikötéseket tett. Az nem ördögtől való, hogy a műemléképület-állomány magánkézben legyen. Például Egerben, Sopronban, más értékes műemléki városmagjainkban voltak privatizációs folyamatok. De a budai Várban tényleg nagyon összetett ez a kérdés. Az egyik nehéz eleme az, hogy az épületeken belül olyan leválasztások, új lakások kialakítása, olyan átalakítások történtek még régen, amik az eredeti térhasználatot, az eredeti épületet csonkították. Ennél nyilván nem jó lakásonként privatizálni, mert nehezen, vagy soha nem áll egybe az épület. A másik alapvető gond viszont a Vár pince- és barlangrendszere, ahol egy sor megoldatlan tulajdoni, jogi és műszaki kérdés van. De a legfontosabb szempont, hogy a műemlékvédelmi követelményeket érvényesíteni lehessen a privatizációt követően is. Én sajnos azt látom, hogy a mostani döntés nem fog időt hagyni erre. A politikai vonzatát pedig mindenki maga meg tudja ítélni, hogy normális dolog-e támogatott lakbérű lakásokat fönntartani gyönyörű dunai panorámával az ország legmagasabb presztízsű lakásainak körében és végül azokat kedvezményes áron értékesíteni... Az talán rendben

lenne, hogy ha az ár-érték arány érvényesülne, és a feltételek az épületállomány minőségi megőrzését szolgálnák.

– Rég óta él ebben a városban, s mint szakember, de mint magánember is bizonyára azt tapasztalja velem együtt, hogy a műemlékvédelem fogalma végtelenül devalválódott, sőt gyakorlatilag megszűnt az a hivatalos intézmény, amely érdemben foglalkozna az örökség és a műemlékek védelmével.

– Igen, ez nekem azért is fáj, mert én az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség tervezőjeként dolgoztam hosszú éveken át, és nagyon szerettem ezt a hivatást. Azt, hogy ez az intézményrendszer ennyire szétzilálódott, végtelenül sajnálom. Miközben annyiban ma is működik, hogy ha én például egy műemlék épületet át akarnék alakítani, akkor ahhoz megfelelő hatósági eljárás tartozik. A bürokrácia ebben is működik. Magyarországon a létező szocializmusban a műemléki kutatás, a jogi háttér, a tervezés, a kivitelezés vertikumba szerveződött. Ez a szerkezet a rendszerváltáskor nem látszott alkalmasnak. De sajnos, ami helyette alakult, aztán számtalanszor átalakult, az nem működött tökéletesen, sőt egyre rosszabbul. Hogy mára ennyire brutálisan szétzilálódott, nem volt se törvényszerű, se kívánatos. A szomszédos országokban ez nem így történt.

– Budapesten első ízben épül egy felhőkarcoló, amelyről a műemlékvédelmet fontosnak érzők közül sokan úgy gondolják, hogy rontja a világörökség látképét. A Mol-magasházról mi a véleménye?

– Én sokszor elmondtam, hogy nem szeretem a magasházakat.

– *Miért?*

– Tulajdonképpen a magasházak gyakran egy furcsa kihívásnak próbálnak megfelelni. Ebben az esetben sem egy funkcionális igényről van szó. Nem azért jön létre, mert másképp nem lehetne biztosítani a szükséges alapterületet, vagy mert olyan drága lenne az ingatlan Budapesten, vagy mert annyira nem férnének el az épületek, hogy tornyokat kell építeni. Ez a torony státuszsimbólum. Azt a státuszt mutatja, hogy Magyarországon egy regionális léptékű vállalat akkor tud reprezentálni, hogyha legalább százhusz méteres tornya van. Tudomásul kell venni, hogy az is az építészet egyik mozgatórugója, hogy ilyen státuszsimbólumot hoznak létre, de én nem örülök ennek. A látképpel kapcsolatos aggodalmakat pedig sajnálatos módon teljesen igazolta az a kép, amit a csontváz épület már most nyújt.

– *A Margit hídról is látszik.*

– A Margit hídról, a Jagelló útról, a Parlamenttől, a pesti korzóról. Furcsa pozícióban van, mert a Gellért-hegy mögött ágaskodik, és tulajdonképpen a Gellért-heggyel konkurrál. A másik dolog pedig az, hogy én nagyon nem örülnék neki, hogyha ezentúl ez lenne a példa, a precedens. Én azt nagyon nem szeretném, ha mostantól azt mondanánk, hogy a Mol-torony egyelőre egyedül van, de hogyha már huszonnégy ilyen lesz, akkor természetesnek fog hatni.

– *Emiatt a véleménye miatt nem vádolják-e konzervativizmussal? Mert komoly vádak hangoztak el az elmúlt*

években arra vonatkozóan, hogy Budapest unalmas, hogy nem készülnek igazán izgalmas épületek, hogy nincs bátorság az építészetben.

– Gondolom, az nem kérdés, hogy a 4-es metró tíz állomása elég bátor építészeti hozzáállást mutat. Nos, azt mi építettük. Ahhoz is bátorság kellett, hogy több tervezőt vontunk be, hogy mindenki kísérletezhetett, hogy új formanyelvet tudtunk létrehozni. Én azt gondolom, hogy ez nem azt mutatja, hogy én nagyon konzervatív lennék. De másra is jó ez a metrós példa. Azt is igazolja, hogy nemcsak magasházzal lehet forradalminak lenni. Az urbanisztikának vannak olyan innovatív eredményei, újszerű gondolatai, amik nemcsak toronyház formát ölthetnek.

– *A konferencián szó volt az emlékművekről. Mi a véleménye arról, ami ezzel kapcsolatban történik Budapesten?*

– Elsőként hadd utaljak a tervezett Covid-emlékműre. Ugye Magyarországon harmincezer ember meghalt a járvány miatt. Harmincezer ember egy nagybacska város. Ez egy nemzeti trauma, ami velünk megtörtént az elmúlt évben. Harmincezer embernek már lehetne emléket állítani. Hozzánk két javaslat futott be, az egyik, hogy a Margit-szigeten civil kezdeményezésre egy nagyon szép land art jellegű kőszor készüljön, a pesti oldalra néző futókör melletti sávban, amelyen egy fekete színű szalag és egy nemzeti színű szalag fut végig. Ezekre vannak rátéve a kövek, és a köveken csak annyi van, hogy 13 542, élt 62 évet. Ezt én nagyon erős emlékműnek tartom. És ami érdekes, hogy

egy civil szereplő kezdeményezésére, gyakorlatilag családi kasszából készül ez az egész dolog. Úgy tűnik, a főváros száz százalékkal mögé áll, de ez még egyeztetést igényel. A másik ötlet egy ideiglenes emlékmű, amely a három meglévő pestisoszlophoz kötődik. Az egyik a budai Szentháromság téren van, a másik a Szervita téren az Immaculata-szobor, a harmadik pedig Óbudán a Szentlélek téren lévő. Tehát ilyen módon Buda, Pest és Óbuda szívébe kerülhet egy ilyen továbbgondolt alkotás, amelyre pályázatot írunk ki. És a legjobb művészekre bízunk az emlékmű továbbgondolását.

Ezenkívül a mai beszélgetésen volt szó azokról a helyszínekről, amelyek túlterheltek. Az elhangzottakon túl én tudok még egy ilyen, ahol a fővárosi önkormányzat kicsit az én közreműködésemmel is szaporította a szimbólumokkal terhelt területeket. Ez a Gellért tér. Hogyha a Gellért teret magunk elé idézzük, ugye ott

van a Szabadság híd, azon van egy magyar címer, azon van egy turul. A turulról mindenféle eszünkbe juthat, még ha ez annak egy szelídebb változata is, de azért meghatározza a képet. Ott van a sziklakápolna, látom a Szabadság-szobrot, és látom a Citadellát. A sziklakápolna előtt Kő Pál szobra, a Szent István lelép a lováról, és hátat fordít a Szabadság hídnak című alkotás. Dévényi Sándor kollégánk 2000-ben épített oda egy kútházat, ami önmagában egy érdekes motívum a maga formai megoldásával. A hét forrásnak, a hét gyógyvíznek a kútháza egy idézettel benne, de hát ez egy további jelkép. A metrómegálló mellé Dévényi Sándor egy ős-Duna-motívumot helyezett. Ez egy elég pajzán szökőkút. És egy Cseh Tamás-szobor is áll a téren. Tehát ezek a jelképek egymás aurájába belemásznak, belenyitnak, beletolakodnak. Ez így egyáltalán nem szerencsés. És nem ez az egyetlen ilyen hely a fővárosban sajnos.